

Název modulu:

Kde hledat informace I.

Cíl textu:

Doplnit animovanou přednášku o textovou formu a umožnit její tisk. Získat přehled o tom, jak se dělí jednotlivé informační zdroje, které zprostředkovávají informace.

Základní pojmy:

- informační pramen
- dokument
- primární informační pramen
- tištěný primární prameny
- obrazové primární prameny
- zvukové primární prameny
- audiovizuální primární prameny
- sekundární informační pramen
- terciální informační pramen

Definice pojmů – viz text níže

1 ÚVOD DO MODULU

Informační instituce, knihovny nabízejí v současné době mnoho druhů dokumentů, z kterých lze čerpat pro studium a praxi. V následujícím modulu Vám představíme, co všechno lze využívat kromě tradičních knih, studijních skript, časopisů apod. Na tento modul volně navazuje „Kde hledat informace II.“

2 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ

- **Informační pramen (information resource)** - určitá množina dat či informací, která je zaznamenána na "nosiči informací", jak ve formě hmotné (např. kniha), tak nehmotné (např. projev, rozhlasové vysílání).
- **Dokument** – hmotný nosič informací (kniha, periodikum atd.).
- **Primární informační pramen** – informační zdroj, který přináší vlastní, většinou i původní, informace nebo data – přímé informace (celé texty knihy, článku apod.)
- **Sekundární informační pramen** – informuje o existenci primárních informačních pramenů, nejde o souvislé texty knih, časopisů apod., ale pouze o odkazy (nepřímé informace) na ně.
- **Terciální informační pramen** - informuje o existenci sekundárních informačních pramenů).

3 DĚLENÍ INFORMAČNÍCH PRAMENŮ

Podle nosiče

- tištěné dokumenty
- elektronické dokumenty – na hmotném nosiči (diskety, CD-ROM, DVD), síťové (online, offline)
- mikrografické dokumenty (mikrofilmy, mikrofiše → pro archivní účely)

K prohlížení elektronických a mikrografických dokumentů je třeba použít nějakého přístroje (počítač, čtečka, videorekordér aj.).

Podle původnosti obsahu

- primární informační prameny (přináší vlastní, většinou i původní, informace nebo data)
- sekundární informační prameny (informují o existenci primárních informačních pramenů)
- terciální (informují o existenci sekundárních informačních pramenů)

Další možné dělení dokumentů – viz Pro zvědavé studenty.

3.1 TIŠTĚNÉ PRIMÁRNÍ PRAMENY

3.1.1 Písemné dokumenty

Kniha – duševní dílo tvořící myšlenkový a výtvarný celek, její rozsah je min. 48 stran, vychází neperiodicky, jednorázově, má knihařskou úpravu, ISBN, může být v tištěné nebo elektronické podobě

- **monografie** - publikace systematicky zaměřené na jedno téma, jednu osobu, událost, jeden nebo více autorů, doplňovány rejstříky, bibliografickými soupisy
- **učebnice** – sledují výchovný a vzdělávací cíl, podávají výklad poznatků z určité oblasti, mají adresnost, přiměřeny věku, srozumitelné, názorné (obsahují obrázky, tabulky, rejstříky), měly by postupovat od známého k neznámému, od všeobecného ke konkrétnímu, pro různé stupně škol
- **skripta** – prozatímní učební texty pro VŠ

- **příručky** je možno rozlišovat na:
 - **encyklopedie** - obsahují základní pojmy z oborů lidské činnosti, jsou abecedně nebo systematicky řazené, doplněny obrázky, tématické (všeobecné x speciální)
 - **slovníky** – vysvětlují nebo překládají jednotlivá slova, slovní spojení, zkratky (jazykové x věcné)
 - **klíče, průvodce, adresáře, tabulky, návod, atlasy, ...**
- **sborníky** - obvykle neperiodická publikace, která obsahuje převážně samostatné stati různých autorů, spojené tématicky v jeden knižní celek se společným názvem (jubilejní, tématické, autorské)

3.1.2 Periodické dokumenty

- vychází v intervalu jednoho dne až půl roku, nepravá periodika (např. 1x za 5 let), jednotná úprava, jednotné obsahové zaměření...

- **noviny** - vychází v krátkém časovém období (periodicita je 1 den až 1 týden), obsahují aktuální informace určené pro širokou veřejnost (regionální x celostátní, odborné x zábavné)
- **časopisy** – mají delší periodicitu (1 týden až půl roku), lepší úpravu a kvalitnější papír, jednotný vzhled, tematicky zaměřené (odborné, vědecké, populárně-naučné...)
- **periodické sborníky** – obsahují původní texty, vychází v pravidelných nebo nepravidelných intervalech, vydavateli např. vysoké školy, akademické instituce
- **ročenky** – publikace, která vychází jednou za rok, aniž by byla stanovena doba vydání, podává přehledný obraz určitého oboru, popř. přináší údaje (často statistické povahy) ze všech oblastí společenského a hospodářského života (např. prezentace instituce, kalendáře, výroční zprávy, statistické ročenky...)

3.1.3 Speciální dokumenty

- nevychází běžnou formou, nepublikované

- **patentové dokumenty** - popisy vynálezů, objevů, zlepšovacích návrhů, ochranných známek, užitných a průmyslových vzorů (př. patent, autorské osvědčení, zlepšovací průkaz)

- **normativní dokumenty** - dokumenty obsahující určitá kritéria pro materiály, výrobky, postupy a služby tak, aby vyhovovaly danému účelu; dělíme dle působnosti, obsahu, závaznosti
 - technické normy* - popis výrobků, metod, postupů, pravidel, bezpečnostních zásad, terminologie apod., označení ČSN (české), EN (evropské)...
 - právní normy* – sbírky zákonů, věstníky ministerstev...
- **firemní literatura** - funkce propagační, informační a instruktážní s cílem prodat výrobek, službu nebo činnost (př. firemní monografie, periodika, prospekty, adresáře, návody, ceníky, výroční zprávy)
- **vědecko-kvalifikační práce** - diplomové, disertační a habilitační práce (odborné a vědecké práce, které jsou podkladem pro udělení akademické, vědecké a pedagogické hodnosti)
- **materiály z konferencí** – dokumenty obsahující soubor příspěvků přednesených na konferenci
- **výzkumné zprávy** - prezentují výsledky řešení výzkumného úkolu
- **legislativní dokumenty** - zákony, vyhlášky, předpisy
- **separáty** - samostatný, otisk, samostatná kopie části původně většího celku

3.2 OBRAZOVÉ PRIMÁRNÍ PRAMENY

Obsah dokumentů je zachycen zobrazením výtvarným, fotografickým, schématickým, někdy je doplněn textem. Zobrazení znázorňuje obsah přímo nebo pomocí dohodnutých symbolů (ikony). Výhodou je srozumitelnost obsahu i v případě neznalosti písma, jazyka. Dokument je výstižnější, přehlednější, zajistí rychlý příjem informací. Dokumenty členíme na ty, které vnímáme přímo lidským okem a dokumenty, které přijímáme s pomocí odpovídajícího technického zařízení.

3.2.1 Konkrétní obrazové primární prameny

Grafika – výtvarnými prostředky je znázorněn objekt myšlenka, konkrétní fakt. Původní grafika (mědiryt, dřevořez, dřevoryt, perokresba atd.), tištěná grafika (plakáty, reprodukce výtvarných děl, podobizny, pohlednice apod.).

Mapy, atlasy – plošné a kartografické zobrazení zemského povrchu, hvězdné oblohy nebo společenskoekonomických jevů pomocí smluvených znaků (geografické, astronomické, geofyzikální, povětrnostní...; člení se podle měřítka, podle uživatele...).

Plány – mapy malé části zemského povrchu, znázorňují obce nebo stavební objekty (orientační, vrstevnicové...).

Fotografické dokumenty – dokumenty vytvořené fotografickou cestou, člení se podle barevnosti, obsahu (technické x umělecké), účelu (tvůrčí x dokumentární), způsobu zpracování (negativy x pozitivy), výrobní technologie (fotografie, diapozitivy, diafilmy).

Výkresy – zobrazení, schéma, grafické znázornění tělesa, stroje, zařízení, stavby apod., vznikají kreslením nebo kopírováním.

Schémata
Diagramy
Ilustrace

} většinou součástí písemných dokumentů

3.3 ZVUKOVÉ PRIMÁRNÍ PRAMENY

Zaznamenávají zvukový projev (hudební nebo slovesné dílo, zvuky), který je pak reprodukován pomocí určitého technického zařízení na gramofonové desky, magnetofonové kazety, zvukové CD, DVD.

3.4 AUDIOVIZUÁLNÍ PRIMÁRNÍ PRAMENY

Dokumenty zaznamenávající současně obraz i zvuk, výhodou je dobrá pochopitelnost a srozumitelnost, atraktivnost, emocionální působení, vliv na lepší zapamatování informace. Ve stejném čase a prostoru vnímá více osob; umožní zachytit najednou to, co bychom museli sledovat velmi dlouho, nebo co bychom nemuseli vůbec zachytit - zvukový film, videokazety, DVD, multimédia.

4 SEKUNDÁRNÍ PRAMENY

Z pojmenování vyplývá, že sekundární prameny obsahují informace o existenci primárních pramenů. Sekundární prameny obsahují tedy pouze odkazové (nepřímé) informace.

Sekundárními prameny jsou:

- **katalogy knihoven** - lístkové, elektronické, souborné
- **bibliografie** - soupisy literatury k danému tématu
- **referátové časopisy** - předchůdci bibliografických databází - záznamy o primárních dokumentech v tištěné podobě
- **bibliografické (dokumentografické) databáze** (záznamy o primárních dokumentech - příp. doplněné abstrakty, zpracované v elektronické formě)
- **Current Contents** - informují o obsazích jednotlivých čísel vybraných časopisů
- **nakladatelské katalogy**

4.1 KATALOGY KNIHOVEN

Knihovní katalog = soubor záznamů o existenci primárních pramenů

Dělení klasických lístkových katalogů (některé knihovny je zachovávají):

- **jmenné/autorské** - katalogizační lístky jsou řazeny abecedně podle příjmení autorů nebo podle prvních slov z názvů u dokumentů s více než autory
- **názvové** - lístky řazeny abecedně pouze podle prvního slova z názvu dokumentu
- **předmětové** - katalogizační lístky jsou řazeny abecedně podle předmětových hesel
- **systematické** - katalogizační lístky jsou řazeny podle pravidel použitého systematického třídění (slovní formulace obsahu dokumentů jsou nahrazeny numerickými či alfanumerickými znaky (kódy), které tvoří hierarchicky uspořádaný systém třídění oborů)

Elektronický katalog (OPAC – online public access catalogue) – veřejně dostupný online katalog

Dělení elektronických katalogů

- **katalog jedné knihovny** (př. katalog MZK v Brně - <http://aleph.mzk.cz>)

- **souborný katalog více knihoven** (př. Souborný katalog MU v Brně – <http://aleph.muni.cz>)

4.2 BIBLIOGRAFIE

Seznam dokumentů na určité téma zpracovaný podle určitých zásad, pravidel a hledisek.

Příkladem bibliografie v elektronické formě je **Česká národní bibliografie** - nejucelenější zdroj bibliografických informací nejen o českém písemnictví, ale je i primárním referenčním zdrojem informací o produkci vydané na území ČR. Je dostupná elektronicky na internetu nebo na CD či DVD. Je možno prohledávat její dílčí databáze: české knihy, články v českých novinách, časopisech a sbornících, periodika vydávaná na území ČR, zahraniční bohemika, speciální dokumenty, disertace a autoreferáty, národní autority - viz <http://aip.nkp.cz/>.

4.3 CURRENT CONTENTS (obsahové periodikum)

Seriálový dokument reprodukuje obsahy nejnovějších čísel významných vědeckých časopisů z určité oblasti nebo oboru, s cílem informovat o aktuální článkové odborné literatuře. Stejným termínem se označuje také elektronická forma tohoto informačního zdroje, např. databáze *Web of Knowledge* - viz

<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi?Init=Yes&SID=U1@@1@dAAihGmi329E>.

4.4 REFERÁTOVÝ ČASOPIS

Bibliografické periodikum, většinou produkt činnosti referátové agentury, obsahující záznamy o dokumentech s referáty nebo jen s referujícími anotacemi, které se týkají vymezené oblasti vědy nebo techniky.

4.5 NAKLADATELSKÉ KATALOGY (vydavatelský katalog, ediční výhled)

Tiskovina, kterou vydává nakladatel, aby informoval odbornou i laickou veřejnost o náplni své vydavatelské činnosti pro nastávajícím časové období (obvykle jeden rok). Ediční plán obsahuje údaje o jednotlivých vydaných a dostupných anebo k vydání připravovaných titulech příslušného nakladatelství a adresné informace týkající se nakladatelství. Např. nakladatelský katalog nakladatelství Grada – viz <http://www.grada.cz/>.

4.6 BIBLIOGRAFICKÁ DATABÁZE

Databáze, jejíž datovou základnu tvoří bibliografické informace, vymezené obsahově, typem popisovaných zdrojů nebo jejich lokací. Slouží k vyhledávání bibliografických informací; může být propojena i se systémem dodávání původních dokumentů. Základní typy bibliografických databází v současné době představují elektronické katalogy knihoven a archivů, oborové databáze zpřístupňované databázovými centry a seznamy zdrojů internetu. Příkladem bibliografické databáze může být časopisecká databáze *Ulrich's* - dostupná na <http://www.ulrichsweb.com/ulrichsweb/>;

nebo *LISA*, databáze zaměřená na knihovnictví a informační vědu, viz

http://www-uk1.csa.com/ids70/quick_search.php?SID=6413ccf34f86992546e7445de22634c4.

5 TERCIÁLNÍ PRAMENY

Terciální prameny také neobsahují přímé informace, ale zaznamenávají údaje o existenci sekundárních pramenů. Příkladem může být:

- *Bibliografie bibliografií* - bibliografie obsahující záznamy publikovaných bibliografií, která slouží jako referenční zdroj.
- *Databáze databází* - databáze obsahující záznamy o existujících databázích, např. Gale Directory of Databases.

SHRNUTÍ MODULU

V tomto modulu jsme vám představili základní druhy známých i méně známých druhů informačních pramenů. Z uvedeného textu vyplývá, že pokud se potřebuji dostat ke konkrétním textům, materiálům, plným textům musím použít primární prameny. Pokud chci zjistit, zda existuje kniha, článek k tématu mé diplomové práce, použiji sekundární, příp. terciální prameny. Kde tyto prameny hledat se dozvíte v následujícím modulu. Vidíte, že to není nic složitého.